

Original Scientific papers

UDC:314.742(497.11)''16/19''
DOI: 10.2298/GSGD1501001G

**PROCESS OF IMMIGRATION AND SETTLING OF MAČVA REGION
(WESTERN SERBIA) FROM XVII TO XX CENTURY**

MIRKO GRČIĆ*¹, LJILJANA GRČIĆ

¹ *University of Belgrade – Faculty of Geography, Studentski trg 3/3, 11000 Belgrade, Serbia*

Abstract: Mačva is a lowland area between the rivers of Drina and Sava which has mediating and centralizing role between the Dinaric mountain region and the Pannonian basin through history. In this paper the attention is given to metanastasic (staged) migratory currents and settlement of Mačva in the context of socio-historical changes and geopolitical developments from 17th to the end of the 20th century. The waves of migrants from different directions lapped sparsely native population and gradually assimilated so that now makes up unique cultural and ethnographic complex.

Key words: historical demography, anthropogeography, migrations, population, Mačva region, Serbia.

Introduction

Mačva is big alluvial drift down on the edge of the Pannonian Plain, rimmed on three sides by large rivers of Drina and Sava, and on the fourth side by mountain Cer (Грчић М., Грчић Љ. 2002). In the Middle age Mačva has been weak settled and wooded landscape with some monastery and border fortress (Грчић Љ., 2009б; Грчић М., Грчић Љ., 2012). From XVII to XX century Mačva has been land for colonization and development of agriculture (Грчић М., 1984). Immigration is challenged demographic, social, cultural and anthropological changes. Colonization is provoked changes in the cultural landscape in the Mačva (Грчић Љ., 2011б), including changes of traditional rural building (Грчић Љ., Грчић М., 2007), which today can see only in ethno-parks (Грчић Љ., 2010). Immigrants are influenced on some gastronomic and folkloristic specifics of Mačva (Грчић Љ., 2009в). Settlers are had to been adaptable to new natural environment and to new forms of social action and manners. Natural environment and the socio-cultural adjustment and equalization, cultural and historical influences and mutual permeation (acculturation), have contributed that in new environment gradually developed new identity of immigrants. Some earlier acquired habits are forgotten and were receive new habits that corresponded to the environment and the local cultural type. The aim of this study is to reveal intensity and stages of settling of Mačva, based on the collected material and archival sources.

* E-mail: mirko@gef.bg.ac.rs

This article is part of the project No. 176017, funded by Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia

Methodological approach

Population of Mačva is demographically permanent refreshed by migrations, who going from stage to stage, by taken possession of the unoccupied or abandoned lands. By move from place to place, migrants are gradually adapted to living in new environment. This typ of migrations serbian geographer John Cvijić is named *methanastasc migrations* (Цвијић Ј., 1922). In Mačva has been significant migratory currents from Herzegovina and Montenegro and their stage areas in the movement towards Mačva – from the area around Užice, Azbukovica, Podgorina, Rađevina, Jadar and Semberija; from Bosnia; from neighboring areas (Srem) and distant regions and countries (Грчић М., Грчић Љ., 2015).

In absence of statistics data and historical sources Cvijić is investigated popular memory about genealogy and origin of families. To the residents of Mačva, after the household, the most important are lineage or family. Lineage as a social group consists of more households who share a common ancestor (male line), family name and the family celebration ("slava"). Some surnames indicates the origin of family, but only hypothetically. As example Ercegovčević in Klenje, Ercegovci and Šokčanići in Crna Bara, Horvatić in Badovinci, Frajtović in Glogovac, Bugarski in Noćaj. In the Protocol of Šabac magistrate from 1808-1812 (published in 1866), faces the surnames that also indicate the geographical origin of the population of this region. The symbolic marking of newcomers in the new environment marking surnames Begovići (Duvanište, Ravnje) and Selakovići (Crna Bara). Many surnames of geographic origin were recorded in the 1863 census. According to the area from where settlers originated, descent surnames of Romandić from Zasavica II, originating from "mountain Romanija", Moravčević in Zminjak "from Morava", Krajinić in Zasavica I from Bosnian Krajina and so on. From Lika encourage Licanić in Radenković and Ličanski in Ravanj, Tamnjančević are settlers "from Tamnava" in Salaš Noćajski etc. However, last names, family celebration and traditions only provide clues for an exact and documented research.

Field research under the auspices of the Institute of Ethnography in Belgrade, were conducted in 1978, 1979 and 1980, within the project of Serbian ethnographic collection - Settlements and origins of the population. The results of the collected material were published by M. Vasiljević (1996). Collecting data about origin of the population of Mačva, in this work are complemented by archival materials such as Ottoman records from the 15th and 16th centuries (Ханџић А., 1970) and the censuses that conducted Serbian government in the 19th and 20th centuries (Protocol of Šabac magistrate from 1808 to 1812, Herald of Serbian Science Society, 1868; Census of Mačva principality from 1829, Census of persons and property in the district of Mačva and Pocerina from 1863, Censuses in the Historical Archive of Serbia). In this way composed basis of data, for the analysis of the origin and interpretation of the phases of settling of population of Mačva from XVII century to the Second world war.

Process of settling of Mačva region from mid 15th to mid 20th century

According to mentioned material (Васиљевић М., 1996), research included 35 settlements in Mačva, of which 14 belong to the municipalities of Šabac and Bogatić and 7 belong to municipality of Sremska Mitrovica. According to the time of settle of Mačva, several historical periods can be extracted: from the downfall of Serbian Despotate by the end of 17th century (Ottoman campaigns and the great migration of Serbs led by Patriarch Arsenije Čarnojević); 18th century (the Austro-Turkish wars and the migration of Serbs); beginning of 19th century (the First and Second Serbian Uprising); period from 1829 to 1863 (from obtaining the autonomy of Serbia till the emigration of Turks); end of 19th century and beginning of the 20th century (from Herzegovina uprising and the Serbian-Turkish war until

the Balkan Wars and the First World War); the period between the two world wars (Tab. 1, Fig. 1).

Table 1. Total number of houses of immigrants by settlements and periods of settle in Mačva region

Settlement	17 th c.	18 th c.	Beginning of 19 th c.	Period 1829-1863	End of 19 th and beg. of 20 th c.	Between two World wars	TOTAL
Ravnje	0	0	257	86	82	2	427
Radenković	0	17	128	144	16	2	307
Zasavica I	0	60	65	67	46	1	239
Noćaj	0	335	131	57	74	9	606
Zasavica II	0	30	95	18	14	1	158
Mačavanska Mitrovica	0	0	0	8	12	32	52
Salaš Noćajski	0	104	189	100	32	6	431
Crna Bara	388	344	78	30	35	17	892
Banovo Polje	0	303	42	92	10	3	450
Sovljak	0	35	65	22	21	14	157
Glogovac	0	161	42	40	7	1	257
Glušci	0	457	163	70	15	3	708
Uzveće	161	12	109	21	17	0	320
Bogatić	0	1076	105	56	16	2	1255
Belotić	0	205	70	62	2	4	343
Salaš Crnobarski	0	239	130	48	15	7	439
Klenje	73	573	120	32	15	4	817
Badovinci	0	742	254	100	22	25	1143
Očage	0	0	0	0	0	73	73
Dublje	0	502	263	46	0	2	813
Ševarice	0	130	157	59	15	3	364
Drenovac	0	272	252	84	66	0	674
Pričinović	0	504	58	1	8	0	571
Tabanović	0	94	133	58	8	5	298
Štitar	0	188	57	72	15	10	342
Majur	0	88	102	77	93	43	403
Šabac	0	0	0	0	0	0	0
Slepčević	0	124	102	42	50	3	321
Duvanište	0	35	2	35	34	32	138
Skrađani	0	21	19	18	29	8	95
Zminjak	0	146	76	64	57	4	347
Petlovača	0	80	127	0	39	9	285
Ribari	0	192	185	0	49	5	431
Prnjavor	0	441	120	79	76	12	728
Lipolist	0	310	103	119	58	27	617
Metković	0	346	72	13	1	0	432
TOTAL	622	8166	3871	1820	1049	375	15903

Processing of the author according to material from: M. Васиљевич, 1996.

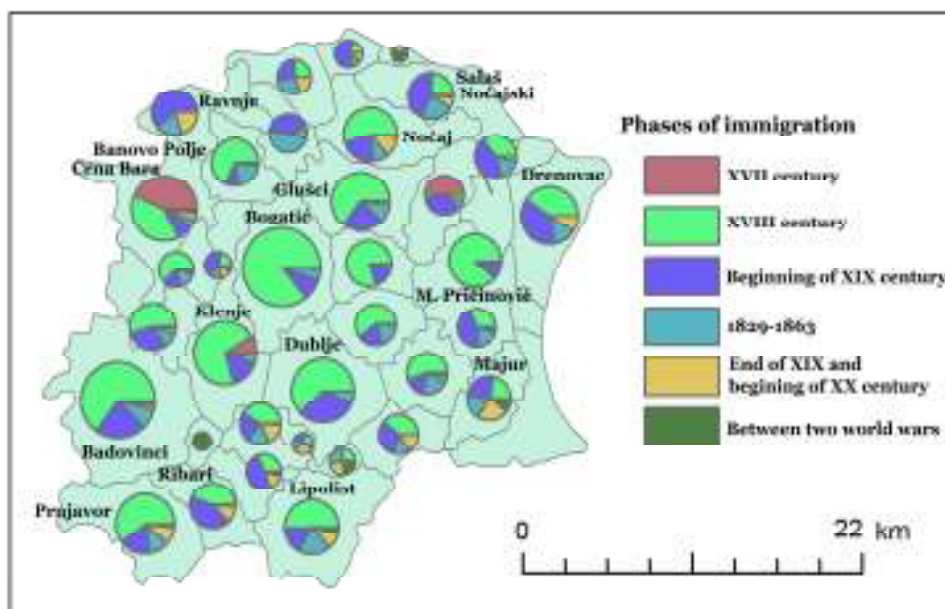

Fig. 1. – Structure of families ("houses") of immigrants by periods of settle in Mačva

Movement of population in Mačva from Ottoman occupation until the end of 17th century

After the fall of Despotate under the rule of the Ottomans in 1459, for about two and a half centuries native population has emigrated from here to other areas, mostly over the Sava River in Srem and further across the Danube in Bačka, and on their place were settle population with vlach status from heartland. After the Ottoman occupation were made three censuses – Census of vlach in Zvornik sandžak (1528), Summary Landowner defter (1533) and Detailed Landowner defter (1548). Most of the population of Šabac nahija at that time consisted of vlachs (status of free peasants, cattlemen, mostly Orthodox faith), who were privileged compared to the rest of the rural population which was engaged in agriculture. According to the census in Šabac nahija from 1528, as "clean" vlach villages in Pocerina are listed - Sinošević, Skupljen, Dvorište; "significant" vlach villages - Podgorica (nowadays part of Provo village), Metlić, Predvorica, Zablaće; "medium" vlach - Dobrić, Lojanice, Varna, Debrc Dragojevac, Belotić Pocerski, Mirhorska (i.e. Mrovska), Ostrovica or Nakučane, Kujavica; "small" Vlach settlements - Mutnik (near Šabac in the valley of river Mutnik), Kaona, Desić. In 1533, in Šabac Nahija are mentioned, besides the town of "Bejurdelen" (today Šabac), 68 villages and 11 temporary settlements which later grew into the villages. According to defter from 1548 Šabac Nahija had "straight" 100 villages (Ханџић А., 1970). These were mostly small villages, with less than 20 houses. Number of dwarf village was proportionally largest in nahija of Donja Mačva, which covered the eastern part of the former parish of Bitva. In this small nahija there was no villages with more than 20 houses, the largest village was Tomčići with 17 households. In Pocerina only four villages had more than 30 homes - Mihovina and Dobrić each with 35 houses, Podgorica with 53 houses and Metlić with 41 house (Ханџић А., 1970; Крстић А., 2005).

It should be noted that vlach privileges were abolished until 1533, and that from free peasants they become earthbound commonalty. How massive migration of population

of Šabac nahija at this time was, best demonstrate example of Pocerina's village Predvorice, which is in period from 1533 to 1548, dropped from 51 to 18 houses. However, in this period have been established new settlements in Šabac Posavina and Pocerina: Jelenča, Čelije, Vranjska, Gornje and Donje Beljino, Ravnaja, Krnić, Stadolin, Potočac, Mišjar (Ханцић А., 1960). All these data clearly show a constant colonization and great migrations to the middle of the 16th century. New settlers are rather settled in new locations, but in the deserted villages. Even 19 villages in the parish Bitva that is recorded in 1381 in Ravanica Charter did not appear in Ottoman censuses from the first third of the 16th century. According to the census of 1528, in Šabac nahija of Zvornik sandžak, 66 villages which were first time recorded in the books, were inhabited with vlach (Крстић А., 2005).

According to census from 1548, Šabac was significant crafts center (it had 26 craftsmen). While in the mid-16th century in Šabac was recorded only 178 houses (families), of which 37 were Christian, at the beginning of 17th century - their number increased to 238 (21 was Christian). However, it is certain that a number of Serbian populations at the time were islamized. The first decades of the 17th century provides information about the islamization of Christian population: "of 238 Muslim houses, 35 or 36 of them, belonged to new Muslims" (Ханцић, 1970).

In the period from 1683 to 1739, Šabac Nahija was three times trapped through a whirl of wars between Austria and Turkey. During the so-called "Vienna War" from 1683 to 1699 between Austria and Turkey – a short time Šabac was under the rule of Austria, and again came under the rule of Turkey. After the Turks were expelled from Budim (1686) and Osijek (1687), many Serbs from Srem, in front of the Austrian army, fled across the Sava River, and then across Šabac toward the Cer Mountain.

The oldest layer of immigrants that has been preserved in Mačva dates back to the time of the first wars between Austria and Turkey in the 17th century. To this layer belong 5 lineages or 0.45% of the total number of lineages of known origin. These are immigrants from Šumadija, Kosovo Polje and Herzegovina. Representatives of these migrations are represented in three Mačva settlements - Klenje, Uzveće and Crna Bara. These are the families of immigrants from 622 houses (388 houses in Crna Bara, 161 in Uzveće and 73 in Klenje). The most numerous immigrant lineages are from Šumadija in Crna Bara (208 houses). To them belong Mirković family (60 houses), Isaković, Gligorić, Poznanović, and Teodorović family. They all originate from the village of Šumane (nowadays name Šume) on mount Rudnik. In historical sources is mentioned that at the time of the Serbian Despotate, despot Đurađ Branković gave the village of Šumane to its leader Radić Postupović (Шкриванић Г., 1973). From Herzegovina (from Dračevo) was settled Kojić family (61 houses) in Klenje. From Kosovo originate Firaunović family in Uzveće (35 houses), of which incurred Tanasić family (37 houses), Jovanović, Srdanović, Simić, Isaković, Vojinović (23 houses) and Djurić family (15 houses), which are during the migration of the population under the leadership of Patriarch Arsenije Čarnojevića due to illness stopped in this village, and later settled there permanently.

Movement of the population in Mačva region in 18th century

According to the census of border nahijas in Serbia after the Požarevac Peace, who performed Austrian Colonel Count von Neipperg, Šabac district in 1718 have had 74 settlements and four uninhabited places, and by the number of homes with a total of 886 houses. If in the family lived about 5-6 household members, then can be estimated that the entire area were inhabited by about 4.000-5.000 people. According to the 1718 census, most villages of Šabac Nahija (31 settlements) had over 10 houses - e.g. Bogatić have had 44 houses, Mišjar and Pocerški Metković 38, Culjković 33, Lipolist 30, Tabanović and Uzveće 28, and Jalovik and Svileuva 23. Some settlements have had only a few houses: Sinošević,

Nakučani, Muratovac (nowadays Matijevac) and Rumska all have had 6 houses, Gradojević and Bukor 5, Trbušac, Donja Vranjska, Mesarci and Vlasanica 4, Jazovnik and Mrovska 3, and Beljin and Debrc 2 houses (Пантелић Д., 1948). In 1735, in large settlements belongs Prnjavor (unknown number of houses), Crna Bara (70), Noćaj (20), and Krnić (30 houses) (Руварац Д., 1905).

After the conclusion of the Požarevac Peace in 1718 and to 1721, all Turkish properties in Šabac district are assigned to Serbian population. According to 1721 Census in Šabac district among 905 households, was not registered any Turkish houses. At the end of January 1722 district of Šabac have had 81 inhabited villages. The number of households in Mačva has increased by settle new immigrants, including a number of immigrants from Vinkovci in Srem and Bačka. Information in the census results of a large number of married brothers and sons in a household indicates the existence of *family cooperatives*.

According to the census of the Belgrade Metropolitanate from 1735 in Šabac district there were 36 parishes, with several villages in each of them. In total there were 1080 houses, which are 194 more than in 1718. Also known is a case of moving the village from place to place. In 1734 the entire Mačvanski Metković village moved to an hour walk from the former habitat.

Due to economic problems and wars between the Turks and Austrians from 1737 to 1739, that caused great suffering for people of Mačva, many families has crossed in Srem. During the census of inhabitants of monastery estates in Srem in 1743, it was found that in Vrdnik Prnjavor of 22 householders three had immigrated from Šabac ten years earlier. At the same time, around 1740, the nation was hit by another disaster, plague. In the mid-18th century Mačva caught movement of emigration to Southern Russia (present-day southeastern Ukraine, around the river Don). Only in the autumn of 1757 in Mitrovica from Mačva passed 1.000 peoples who then continued to travel to Russia and settled in New Serba and Slavo-Serbia. The second half of the 18th century is characterized by a large immigration of Dinaric population in deserted northwestern Serbia and Mačva.

According to data's of the Austrian officers from 1784, most settlements have had fewer than 30 houses, some even only ten. On the territory of the former Mačva, only village Svileuva at that time had 80 houses. It was the situation before Kočina krajina, and during those war years, many villages were heavily damaged and the population in them is even more diminished. After Kočina krajina a number of those who have crossed the Austrian side are back, and there were also immigration in Mačva from the south and southwest. Prota Nenadović says: "I cannot say that half back here as much as there passed" (Тричковић Р., 1970).

Layer of immigrants from 18th century mostly arrived during the Austro-Turkish wars. There belong 246 families or 22.5% of the total number of studied lineages. Of the 35 settlements in Mačva, this layer is registered in 33 settlements. There weren't settlers from this period only in the settlements of Mačvanska Mitrovica, Očage and Ravnje. By the number of houses, this layer is the greatest. A total of 15265 houses in which is written the origin of the families, to this layer belongs 8166 houses or 51.3% of total number. Most immigrants of this period, observed by the number of houses (over 400), is present in the villages Bogatić (1.023 houses), Badovinci (715), Klenje (521), Dublje (468), Pričinović (436) and Prnjavor (417). The most numerous lineage from this period are Berići with 164 houses and from them Sindelić and Munjić families in Bogatić, originating from the vicinity of Trebinje in Herzegovina. In lineages with more than 100 houses includes families Maletić (131 houses) and Puzić (107 houses) in Bogatić, Lolić family in Pričinović (143 houses), Mašić in Dublje (115 houses); Graovčević in Glušci (110 houses) and Vidovci in Metković (108 houses) (Tab. 1; Fig. 1).

Origin of settlement and name of Šabac town to come of Middle age (Грчић М., Грчић Љ., 2011a). Urban development of Šabac has long been chained by the walls of the

Old City. Namely, after the construction of the fortress Zaslon in Šabac (1470), for more than two hundred years of Turkish rule the city was limited to Šabac fortress ("Old Town") and former Poljana (nowadays Dudara). In the 17th century there were settlers from Herzegovina, Macedonia, Old Serbia, Bulgaria and Jews, which contributed to the development of Šabac as a border town. In the 18th century Macedonians and Aromanians create another part of town, so-called New bazaar, where is formed a new town end Bajir, who inhabited Serbs and Turks, where was working liveliest market. Herzegovinians, Bulgarians and Jews formed the third part of the town - Oveljača or Kamičak. Such was Šabac when Serbian army occupied it in 1807 (Павловић Љ., 1990; Грчић Љ., 2009а).

Immigration to Mačva in early 19th century

After the first victories in the First Serbian Uprising (1804-1813), in Mačva came big number of Serbian newcomers from the southern and western parts of the country and from the north, from Srem. Ethnic picture of Mačva significantly changed after the Mišarska battle (August the 1st 1806) and the liberation of Šabac. Šabac and its surroundings are getting different look because of the influx of immigrants was great. Especially rush people from Rudnik, then the citizens of Užice and Valjevo. In Bosnia fled the Turks, the crew and the Muslim poor, and in Mačva remained Aromanians, Greeks, Armenians and Jews. Muslim poor did not stay long in Bosnia, but returned to Šabac and settled the place later called Gypsy end.

What was the influx of population after the first major victory of the Serbian army in the First Uprising, it can be concluded from the census in 1807 when it was 367 houses in Šabac, and already in 1809 – 1.234 houses. Population were come from surrounding villages, but also from Bosnia, Herzegovina and Montenegro (Павловић Љ., 1923). In the summer of 1810, according to the decision of the Šabac magistrate due to insecurity and heavy traffic, towns of Parašnica, Prnjavor and Kaona are closed and their citizens have moved to Šabac. Due to the large influx, population of Šabac doubled in 1811. Muslims were evicted from Dudara and moved to what was then Mahala, which is due the arrival of Muslim Gypsies "from the east, from somewhere from Homolje" in 1828 named Gypsy mahala. Then it was decided that all the villages in Mačva receive 5-10 families and to build houses for newcomers by corvee. Then was created Majur, a new settlement in Mačva (Павловић Љ., 1990).

More informations about immigrants in Mačva in 19th century can be found in the Protocol of Šabac magistrate from 1808 to 1812, yearbooks in the Historical Archives of Šabac, archival material for the settlements in Serbia and so on. After the unfortunate battle in Ravnje in 1813, people "start running over the Sava River in Srem" (Милићевић М. Ђ., 1876), settle most in Ruma and villages around Vinkovci. Widespread were emigration from villages in Mačva to Srem and Pocerina during the First and Second Serbian Uprising. (Ђуричић М., 1927). In Srem were located 4 refugee camps from Mačva with 1.714 families and 13.082 souls (Ивић П., 1917). Despite this, progress of Šabac started at the beginning of 19th century will extend with arrival of new immigrants from Macedonia and Herzegovina.

At the time of Prince Miloš, after the Second Serbian Uprising (1815), Mačva became the venue of many refugees from unliberated regions from Turkey rule and of returnees and defectors from the Austro-Hungaria. In the spring of 1831 Jevrem Obrenović urged Turks around Šabac and Lešnica to move to Bosnia before the expiry date, as it was prescribed in Hatisheriffs of the autonomy of Serbia from 1830 (Јовановић Н., 2003). For the Government of Prince Miloš Obrenović, population of this region has tripled, either population growth, either immigration. After Hatisheriffs in 1833, starts a transformation of settlements. Prince Miloš's brother Jevrem Obrenović, who was commander of Šabac nahija

from 1816 to 1831, performed the regulation of villages on Prince Miloš's order. Particularly rapid progress has Šabac, which in 1838 got half-gymnasium.

Layer of immigrants who originate from the beginning of 19th century, period from the First Serbian Uprising until 1829, is the most common by the number of lineages. In settlements of Mačva in that period was settled 331 lineage, or 30% of the total number of lineages. This layer is registered in 33 settlements in Mačva, where belongs 3871 houses or 24.3% of the total number with known origin. In settlements of Mačvanska Mitrovica and Očage are not recorded settlers from this period. Regarding the number of houses, most immigrants of this period is represented in Dublje (263), Ravnje (257), Badovinci (254) and Drenovac (252). The most common lineages are Dostanići in Salaš Noćajski (63 houses), originating from Bosnia, and Džinović gender in Rinare (66 houses), originating from Nedeljice in Jadar, Uglješići (40) and Kostadinovići (37) in Glušci; Pavići (37) in Dublje; Vladisavljevići (35) in Radenković; Zorići (31) in Badovinci; Stankovići (31) and Banjčevići (30) in Ravnje; Jošići (30) in Salaš Crnobarski; Manjenčići (34) and Arsenovići (32 houses) in Ševarice.

Population movements in migrations in the period 1829 - 1863

Serbia in 1829 obtains some form of autonomy, and in 1863 part of the Podrinje entered into its territory. Already in thirties of 19th century in Šabac and the surrounding area came a lot of people from Jadar, Radjevina Azbukovica and Valjevska Podgorina, which collectively were called "Jadrani". The border on the Drina was not a barrier for immigrants from Bosnia. On June 16th 1820, Prince Miloš instructed Jevrem Obrenović to allow the people from unliberated regions of Jadar and Radjevina and to help them to move into Šabac (Ђорђевић Т., 1926). Then, from Bosnia exceed in Mačva inhabitants of Zvornik who could not tolerate Ottoman violence. Greater migration from the Turkish part of Krajina in Podrinje was in the fourth decade of the 19th century. So, on May 29th 1835, Prince Miloš approves settlement for over 360 people from Krajina in Mačva. However, in 1838, of 285 newcomers, 151 men and 134 women seek to return because they failed to adapt to the new conditions of life. At that time, Serbia had an agreement with Montenegro on immigration. Immigrants from Herzegovina (mainly from the Grahovo region) and Montenegro are coming first in the district of Azbukovica, and then in Mačva. Moving in stages they easily adapt to the life in new conditions and a new climate. Some Herzegovinians settled in Mačva only temporarily because of feeding, but many of them remained for permanently. Thus, on 9th October 1839 Administration of Šabac County writes that from quarantine in Rača came 138 Herzegovinian men "with the intention ... to feed here during the winter". But on September 23th 1839 at the border post Smrdan crossed 14 Herzegovinian genders with 93 people "with intention to feed in Serbia, and if they like to remain here" (Ђорђевић Т., 1921).

Also, it was antagonisms due to cultural differences between immigrants and native population. "Bringing theirs characteristics, mentality and view on Serbia and the people in it, they were not at will to solid, sober-minded and natural Serbians. Besides flexible and capable, they quick thrive in their careers and caused envy at Serbians, who felt that vocations and careers are their privilege (Ђорђевић Т., 1921).

In the period from 1829 to 1863 in Mačva were settled 218 lineages, which makes up 20% of the total number of respondents. To this layer that is registered in 31 villages in Mačva belong 1.820 houses, or 11.4%. In settlements of Mačvanski Metković, Petlovača and Ribari is written nor a family of immigrants from this period. According to the number of houses (more than 100), most immigrants of this phase is registered in villages of Radenković (144 houses) and Lipolist (119), and Salaš Noćajski and Badovinci (100). Numerous settlers of this layer are registered in settlements of Banovo Polje (92 houses),

Ravnje (86) Drenovac (84), Prnjavor (79), Majur (77) and Štitar (72). The most common lineage of this layer are Dražići in Bogatić (34 houses) originates from Donja Orovnica in Azbukovica, and Stanići in Radenković (34 houses), originating from Semberija, then "of Morava" immigrant family Moravčević in Zminjak (28 houses) and Đukići in Salaš Noćajski, immigrants from Semberija (31 houses) (Tab. 1; Fig. 1).

Migratory movements in the late 19th and early 20th century

From the first half of the 18th century, when Count von Neipperg gave the earliest statistical data for Mačva, and when in the entire Podrinje were only 886 families, up to 1866 the population has increased a lot. From these data we can see that this growth has not been steady and straight line, but sharp and full of oscillations. According to the census of 1866 in the district of Šabac in 113 settlements lived over 73 thousand inhabitants. Although the population at that time compared to the number at the beginning of 19th century in many villages increased significantly, yet the half of the villages has less than 500 inhabitants. The biggest changes happen to the city of Šabac, especially after the liberation of the cities in 1867 (in 1867, the Turks completely abandon Šabac and give it to Prince Mihailo). Since then, the old city begins to crumble, and town of Šabac expands. Population in Mačva then was over 70 thousand, and in Šabac was more than 6 thousand. In 1880 Šabac and Kragujevac had by 9500 residents (Gopčević S., 1891).

To the layer of immigrants from the end of 19th and early 20th century belong 188 families, or 17.2% of the total number of lineages. At the end of 19th century, decreases the number of people from Jadar in Šabac, and there comes more and more farmers from Mačva and settlers from above Sava river. So for a hundred years Šabac has three generations of citizens: first Macedonian-Herzegovinian, second from Jadar and third from around and across the Sava (Павловић Љ., 1923). To this layer, that is registered in 34 settlements in Mačva (except in Dublje), belong 1.049 houses, or 6.6% of the total number of respondents.

Most houses of immigrants of this period is present in settlements of Majur (93), Ravnje (82), Prnjavor (76), Noćaj (74), Drenovac (66), Lipolist (58), Zminjak (57), Slepčević (50).

The biggest lineage of this layer in Mačva is Kojić in village Očage (21 houses). Other big lineages is Mijajlović family in the village Noćaj (celebrate St. Avramie, 18 houses); Stević in Prnjavor (12 houses); Jocković in Skrađani (13 houses) and Solaković in Crna Bara (13 houses).

Demographic trends and migrations in Mačva between the two World Wars

In the period from 1915 to 1918, under Austro-Hungarian rule Šabac County suffered a demographic catastrophe. This County had the area of 3551 km² and was divided into six districts, named after the places where was administrative centers - Bogatić (Mačva district earlier), Krupanj (Rađevina), Loznica (Jadar), Ljubovija (Azbukovica), Šabac (Pocerina) and Vladimirci (Posavotamnava). They were divided into 108 municipalities.

According to 1910 census, in the Šabac County was 238.275 inhabitants. According to the data's of occupation command in Šabac, in early 1916 on the territory of Šabac County had lived 145465 inhabitants. The population has decreased in absolute terms by 92.810 inhabitants or 39% (Остојић - Фејић У., 1982-1983). Compared to 1910, the male population has decreased by 57968, or 47.6%, and the female for 18.738 or 15.7%. Number of children was 73673, or 50.6% of the total population. The average population density in the period 1910-1916 was reduced from 68 to 41 inhabitants per km² (Митровић А., 1984). The consequences of the First World War in the Šabac County were demographic

catastrophe, a disproportion between the male and female population, shortage of manpower and lack of educated people (Митровић А., 1984).

Between the two World wars, the majority of lineage groups consisted of only one house, while several groups included up to 10 houses (Gladovići from village Dublje; Dimići from Duvanište; Rakići from Klenje; Savići from Majur, who are immigrants from the vicinity of Knin; Žmirići from Salaš Noćajskog, immigrants from Banja Luka). The largest immigrant group consisted Bucali family in Badovinci village with 10 houses, settled from Lika.

To the layer of the immigrant population in Mačva between First and Second World War belong only 101 lineages, or 9.2% of the total number of lineages. To this layer, which is registered in 31 settlements in Mačva, belong 375 houses or 2.4% of the total number of houses with known origin of the families. In Drenovac, Očage, Mačvanski Pričinović and Uzveće is not written even a family, which settled in listed settlements between the two World wars. Most settlers from this period were in Očage (73 houses), a village that represents dislocation of village Klenje, Majur (43 houses), Duvanište (32 houses), Mačvanska Mitrovica (32 houses) and Lipolist (24 houses). The most numerous lineage are Kojić (21 houses), originating from Herzegovina, inhabited in Očage in late 19th century, and Bucalo (12 houses) in Badovinci (settlers from Lika, in year 1921). (Васиљевић М., 1996).

Conclusion

Migratory movements of population in Mačva, Posavina and Pocerina region from 15th to the 20th century have been conditioned, above all, with political-historic events, and encouraged by economic and social needs. Geopolitical position of Mačva represented the aggravating factor that has for centuries attracted various invaders. Villages of Mačva have been exposed for centuries to various pressures that were directed to the Serbian people, its country and cultural (religious) identity. After 1833, notable changes emerged caused by changes in social, political and military sphere of autonomous Principality of Serbia and the Ottoman Empire in the first half of the 19th century. Based on study due to time stages of settlement of immigrants, it was found that the oldest layer of immigrants in Mačva region comes from the 17th century. Largest number of participants belongs to the 18th century. Representation of the lineages of immigrants is largest from the beginning of the 19th century. All the interviewed lineages in Mačva are incomers from the side, the most from Dinaric area. It is not recorded a single native lineage that is here from Medieval age.

Acknowledgements: This article is part of the project No. 176017, funded by Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

References

- Васиљевић М. (1996). *Мачва – историја, становништво*. Богатић.
- Грчић М. (1984). Просторна структура пољопривреде општине Шабач, *Гласник Српског географског друштва*, LXIV-2, Београд, 1984.
- Грчић М. Грчић Јб. (2002). *Мачва, Шабачка Посавина и Поцерина*, Географски факултет, Београд.
- Грчић Јб, Грчић, М. (2007). Традиционално сеоско неимарство у културном пејзажу Мацве, Посавине и Поцерине. *Гласник Српског географског друштва*, св. LXXXVII –1, с. 149-162.
- Грчић Јб. (2009а). Туристичка валоризација архитектонског културног наслеђа Шапца (Tourist valorisation of architectural cultural heritage of Šabac). *Гласник Српског географског друштва*, 89(1), Београд, 65-94.
- Грчић Јб. (2009б). Церски манастири - њихов културно-историјски значај и туристичке вредности. *Гласник (Herald) Географског друштва Републике Српске*, 13. Бања Лука. с. 93-109.

- Грчић Љ. (2009в). Гастрономија Мачве, Шабачке Посавине и Поцерине као фактор развоја туризма. *Друштвена улога и статус географије у Републици Српској и окружењу*. Географско друштво Републике Српске. Бања Лука.
- Грчић Љ. (2010). Етно паркови у функцији развоја културног туризма у Мачви, Шабачкој Посавини и Поцерини (Ethno parks in the function of cultural tourism development in the Mačva, Šabačka Posavina and Poserina), *Гласник Српског географског друштва*, 90(3), Beograd, 127-152.
- Грчић М. и Грчић Љ. (2011а): Настанак града Шапца и порекло његовог имена (Genesis of the city Šabac and origin of its name), *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, св. 61(1), с. 85-105. (<http://www.gi.sanu.ac.rs>).
- Грчић Љ. (2011б). Културни пејзаж као објект наслеђа и могућности његове заштите у Мачви (Западна Србија). *Зборник радова са Трећег конгреса српских географа са међународним учешћем*, ГД РС и СГД, Бања Лука, с. 649-657.
- Грчић М. и Грчић Љ. (2012): Први насељени градови покрштене Србије X. века према К. Порфиригону, на карти Гијом Делила (The first populated cities of christened Serbia in X century on the map of Guillaume Delisle), *Гласник Српског географског друштва*, св. ХСII-Бр. 2. Стр. 1-22.
- Грчић М. (2013): Проблеми културног идентитета Балкана (Problems of identity of the Balkans). *Гласник (Herald) Географског друштва Републике Српске*, бр. 17. Бања Лука. 39-67.
- Грчић М. и Грчић Љ. (2015). Утицај историјских миграција на насеља и порекло становништво Мачве. *Гласник (Herald) Географског друштва Републике Српске*, 19. Бања Лука. (у штампи).
- Горсевић Spiridon (1891). *Serbien und die Serben*, Leipzig, s. 88/89
- Ђорђевић Т. (1921). *Насељавање Србије за време прве владе кнеза Милоша, (1815-1839)*. Гласник Географског друштва, св. 5, Београд, с. 127
- Ђорђевић Т. (1926). Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владе Кнеза Милоша 1815-1839., *Српски етнографски Зборник*, књ. XXXVII, Београд.
- Ђуричић М. (1927). *Шабац као културна жижа Србије XIX и XX века*. Београд. Записи, књ. II, св. 3. Цетиње, 1928.
- Ивић П. (1917). *Између Првог и Другог устанка (од септембра 1813, до априла 1815)*, Загреб 1917, с. 46.
- Јовановић Н. (2003). Јеврем Обреновић. *Историјски часопис*, књ. L., Београд. с. 99-130
- Крстић А. (2005). Сеоска насеља у Подунављу и Посавини Србије и јужне Угарске у 15. и првој трећини 16. века. *Историјски часопис*, књ. LII (2005). s. 165-194.
- Милићевић Ђ. М. (1876). *Кнежевина Србија*. Београд.
- Митровић А. (1984). Прилог проучавању демографских прилика у округу Шабац под аустроугарском окупацијом (1915-1918). *Историјски гласник 1-2*. Друштво историчара Србије, с. 81-93
- Остојић- Фејић У. (1982-1983). Роберт Вилијам Ситон - Вотсон и Џорџ Макели Тревелјан у Србији 1914 - 1915. године, *Историјски часопис XXIX- XXX*, Историјски институт у Београду. с. 493-503.
- Павловић Љ. (1923). *Из живота града Шапца*, Београд.
- Павловић Љ. (1990). *О Ваљевоу и Шапцу (Изабрани списи)*. Ваљево. с. 182-209
- Пантелић Д. (1948). Попис пограничних нахија Србије после пожаревачког мира, *Споменик САНУ*, ХСХVI, Београд.
- Протокол шабачког магистарта 1808-1812. године. *Гласник Српског научног друштва*, I, Београд, 1868.
- Руvaraц Д. (1905). Митрополија београдска око 1735. године. *Споменик САН XLII*, Београд, с. 174-197.
- Тричковић Р. (1970). Шабац и његова нахија од 1740-1804. године. *Шабац у прошлости I*, Шабац, 347-405.
- Ханџић А. (1960). Град Шабац и његова нахија у првој половини 16. века. *Чланци и грађа за културну историју источне Босне*, 4, Тузла 1960, с. 133.
- Ханџић А. (1970). Шабац и његова околина у XVI, веку, *Шабац у прошлости*, Историјски архив Шабац, с. 117-253.
- Цвијић, Ј. (1922). *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, I, Београд.

ПРОЦЕС ИМИГРАЦИЈЕ И НАСЕЉАВАЊА МАЧВЕ (ЗАПАДНА СРБИЈА) ОД XVII ДО XX ВЕКА

МИРКО ГРЧИЋ*¹, ЉИЉАНА ГРЧИЋ

¹ *Универзитет у Београду – Географски факултет, Студентски трг 3/3, 11000 Београд, Србија*

Извод: Мачва је је низијска област између река Дрне и Саве, која је историјски имала посредничку и централишућу улогу између Динарских области и Панонског басена. У овом раду је посвећена пажња етапним (метанастазичким) миграционим струјама становништва и насељавању Мачве, у контексту друштвено-историјских промена и геополитичких збивања од XVII до краја XX века. Таласи миграната из различитих праваца су запљускивали малобројно стариначко становништво и постепено се претапали и асимиловали тако да данас чине једну културну и етнографску целину.

Кључне речи: миграције, становништво, антропогеографија, демографија, Мачва, Србија.

Увод

Мачва је макроплавина на ободу Панонске низије, опточена са три стране великим рекама Дрином и Савом, а са четврте планином Цер (Грчић М. и Грчић Љ., 2002). У Средњем веку Мачва са Поцерином је била ретко насељена и шумовита погранична област у којој је егзистирало неколико манастира и пограничних утврђења (Грчић Љ., 2009б; Грчић М. и Грчић Љ., 2012). Од XVII до XX века Мачва постаје земља колонизације и интензивније земљорадње (Грчић М., 1984). Стални прилив миграната изазивао је демографске, социјалне, културолошке и антрополошке промене. Колонизација је изазвала и промене културног пејзажа Мачве (Грчић Љ., 2011б), укључујући и промене традиционалног сеоског неимарства (Грчић Љ, Грчић, М., 2007), које се данас може видети још само у етно-парковима (Грчић Љ., 2010). Досељеници су такође утицали на неке гастрономске и фолклорне специфичности Мачве (Грчић Љ., 2009в). Сами досељеници су морали да се прилагођавају новим природним условима и новим обрасцима друштвеног деловања и понашања. Природна средина и социо-културни контекст, културно-историјски утицаји и узајамна прожимања (акултурација), допринели су да се у новој средини, поступно изграђивао нови идентитет миграната. Неке раније стечене навике су временом заборављане а примане нове које су одговарале локалном етнокултурном типу (Грчић М., 2013). Циљ овога рада је да на основу прикупљене грађе и архивских извора, открије интензитет и фазе насељавања Мачве.

Методолошки приступ

Становништво Мачве је демографски освежавано тихим миграцијама, које су ишле вековно утврђеним правцима, етапно, од места до места, запоседањем слободних или расељених крајева. Такав тип миграција Јован Цвијић је назвао *метанастазичке струје* (Цвијић, 1922). Тако етапно се селећи они су се лакше прилагођавали животу у новим условима и новом поднебљу. До Мачве су највише допирале миграционе струје из Херцеговине и Црне Горе и њихових етапних подручја у кретањима ка Мачви – из околине Ужица, Азбуковице, Подгорине, Рађевине, Јадра и Семберије, а у мањем обиму из Босанске крајине, Срема и других области и земаља насељених Србима (Грчић М. и Грчић Љ. 2015).

У недостатку статистичких и историјских извора о миграцијама Цвијић се морао ослањати на народно памћење о пореклу појединих родова или фамилија. Род као друштвена група састоји се из више домаћинстава који имају заједничког претка (по мушкој линији), презиме и славу. Нека презимена указују на могуће порекло рода, али само хипотетички. На пример Ерцеговчевић у Клењу, Ерцеговци и Шокчанићи у Црној Бари, Хорватовић у Бадовинцима, Фрајтовић у Глоговцу, Бугарски у Ноћају, омогућују да се наслути њихово порекло. У Протоколу Шабачког магистарата 1808-1812. године, сусрећу се презимена која указују на географско порекло (Рват, Сремчевић, Сремац,

Мостарлија, Граорац, Шоп, Бугарин, Зворничанин, Осечанин, Јадранин и т. д.) (Протокол шабачког магистрата, 1866). Дошљаке у новој средини симболично означавају презимена Беговићи (Дуваниште, Равње), Селаковићи (Црна Бара). Бројна презимена географског порекла забележена су и у попису 1863. године (Романдићи из Засавице II, са "горе Романије", Моравчевићи у Змињаку "од Мораве", Крајинићи у Засавици I "из Босанске Крајине", Личанићи у Раденковићу и Личански у Равњу "из Лике", Тамњанчевићи у Салашу Ноћајском "од Тамнаве"). Ипак, презимена, породичне славе и предања дају само хипотетичка сазнања о пореклу становништва.

Теренска истраживања под покровитељством Етнографског института из Београда, обављена су 1978, 1979 и 1980. године, у оквиру пројекта Српског етнографског зборника – Насеља и порекло становништва. Резултате сакупљене грађе објавио је М. Васиљевић (1996). У овом раду коришћена је та грађа, употпуњена архивском грађом као што су турски дефтери из XV и XVI века (Ханџић А., 1970) и пописи које су вршиле српске власти у XIX и XX веку (Протокол шабачког магистрата од 1808. до 1812. г., Гласник српског ученог друштва, 1868; Попис кнежине мачванске из 1829. г., Попис лица и имовине среза мачванског и поцерског из 1863. године, Пописи у Историјском архиву Србије). На тај начин се дошло до података који дају основу за анализу порекла и тумачење фаза насељавања становништва Мачве до Другог светског рата.

Процес насељавања Мачве од средине XV до средине XX века

Према поменутој грађи, истраживања су обухватила 35 насеља Мачве, од којих по 14 припада општинама Шабац и Богатић и 7 Сремској Митровици. Историјски процес насељавања Мачве дели се у неколико периода: од пада Деспотовине до краја XVII века (походи Османлија и велика сеоба Срба под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића); XVIII век (аустро-турски ратови и сеобе Срба); почетак XIX века (Први и Други српски устанак); период од 1829 до 1863. године (од добијања аутономије Србије до одласка Турака); крај XIX и почетак XX века (од Херцеговачког устанка и Српско-турског рата до Балканских ратова и Првог светског рата); период између два светска рата (Таб. 1, Сл. 1).

Таб. 1. - Број досељеничких кућа по насељима и периодима досељавања у Мачву

Карта 1. - Број досељеничких кућа по насељима и структура по периодима досељавања (према таб. 1)

Кретања становништва у Мачви од турске окупације до краја XVII века

После пада српске деспотовине 1459. године под власт Османлија, за око два и по века стариначко становништво се исељавало, највише преко Саве у Срем и даље преко Дунава у Бачку, а досељавано је становништво из динарских предела. После турске окупације извршена су три пописа - Попис влаха у Зворничком санџаку (1528), Сумарни спахијски дефтер (1533) и Детаљни спахијски дефтер (1548. године). Већину становништва Шабачке нахије у то време сачињавали су власи (статусни а не етнички) као слободни сељаци, сточари, већином православне вере, који су били повлашћени у односу на остало сеоско становништво (рају) које се бавило земљорадњом. Према попису 1528. г., у Шабачкој нахији наведена су као „чисто“ влашка села у Поцерини - Синошевић, Скупљен, Двориште; „значајније“ влашка - Подгорица (данас потес у Прову), Метлић, Предворица, Заблаће; „средње“ влашка - Добрић, Лојанице, Варна, Дебри, Драгојевац, Белотић Поцерски, Мирхорска (тј. Мровска), Островица или Накучане, Кујавица; „мала“ влашка насеља - Мутник (код Шапца у долини реке Мутник), Каона, Десић. У Шабачкој нахији 1533. године спомињу се, осим вароши „Бејурделен“ (Шабац), 68 села и 11 мезри, које су касније прерасла у села. Према дефтеру из 1548. године, Шабачка нахија је имала „равно“ 100 села (Ханџић А., 1970). То су била махом мала села, са мање од 20 кућа. Број патуљастих села био је сразмерно највећи у нахији Доња Мачва, која је обухватала источни део некадашње жупе Битве. У овој малој нахији није било ни једног села са више

од 20 кућа, а највеће је било дербенцијско село Томчићи са 17 домаћинстава. У Поцерини су само четири села имала више од 30 домова - Миховина и Добрић са по 35 кућа, Подгорица 53 куће и Метлић 41 кућа (Ханџић А., 1970; Крстић А., 2005).

Треба напоменути да су до 1533. године власима укинуте њихове повластице и да су од слободних сељака постали раја везана за земљу. Колике су биле миграције становништва Шабачке нахије у том периоду, најбоље показује пример поцерског села Предворице, које је у времену 1533-1548., опало са 51 на 18 кућа. У том временском раздобљу пак створена су нова насеља у Шабачкој Посавини и Поцерини: Јеленча, Телије, Врањска, Горње и Доње Белино, Равнаја, Крнић, Стадолин, Поточац, Мишјар (Ханџић А., 1960). Сви ти подаци јасно говоре о константној колонизацији и великим миграцијама становништва све до средине 16. века. Нови досељеници су се радије насељавали у крчевинама, него у опустелим селим. Чак 19. села у жупи Битва забележених 1381. године у Раваничкој повељи, не јављају се у османским пописима из прве трећине 16. века. Према попису из 1528. године, у Шабачкој нахији Зворничког санцака власима је насељено 66 села која су први пут уписана у тефтер (Крстић А., 2005).

Шабац је по попису 1548. године био занатско средиште са 26 занатлија. Док је средином 16 века у Шапцу забележено свега 178 кућа, од којих 37 хришћанских, почетком XVII века – њихов број се повећао на 238, од тога 21 хришћанска. Прве деценије XVII века пружају и податке о исламизацији хришћанског становништва: „од 238 муслиманских кућа, 35 их је, односно – 36, припадало новим муслиманима“ (Ханџић, 1970).

У периоду од 1683-1739. године, Шабачка нахија је три пута захватана ратовима између Аустрије и Турске. Током тзв. „Бечког рата“, од 1683-1699. године између Аустрије и Турске – Шабац је краће време био под влашћу Аустрије, да би поново потпао под власт Турске. После протеривања Турака из Будима (1686.) и Осијека (1687.), многи Срби из Срема су побегли испред аустријске војске преко реке Саве према планини Цер.

Најстарији слој досељеника који се очувао у Мачви потиче из 17. века, од времена првих ратних сукоба Аустрије и Турске. Њему припада 5 родова или 0,45% укупног броја родова познатог порекла. То су досељеници из Шумадије, са Косова Поља и Херцеговине. Представници ових миграција заступљени су у три мачванска насеља - Клење, Узвеће и Црна Бара. Ради се о 622 куће (388 у Црној Бари, 161 у Узвећу и 73 у Клењу). Најбројнији досељени род су Шуманци у Црној Бари (208 кућа). Њима припадају Мирковићи (60 кућа), Исаковићи, Глигорићи, Познаноновићи, Теодоровићи, који воде порекло из села Шумана (данашњи назив Шуме) на планини Рудник. Из Херцеговине (из Драчева) су досељени Којићи (61 кућа) у Клењу. Са Косова воде порекло Фирауновићи у Узвећу (35 кућа), од којих су настали Танасићи (37 кућа), Јовановићи, Срдановићи, Симићи, Исаковићи, Војиновићи (23 куће) и Ђурићи (15 кућа), који су за време сеобе становништва под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића крајем XVII века, због болести застали у том селу и ту се населили.

Кретања становништва у Мачви у XVIII веку

Према попису пограничних нахија Србије после Пожаревачког мира, који је извршио аустријски пуковник гроф Најперг, Шабачки дистрикт је 1718. године имао 74 насељена и 4 ненасељена места, са укупно 886 кућа. Ако је просечно у једној "кући" т.ј. домаћинству живело око 5-6 чланова, онда се може проценити да је читав крај насељавало око 4000-5000 становника. Према попису 1718. г., већина села Шабачке нахија (31 насеље) имала су преко 10 кућа - нпр. Богатић је имао 44 куће, Мишар и Поцерски Метковић по 38, Цуљковић 33, Липолист 30, Табановић и Узвеће по 28, Јаловик и Свилеува по 23. Више насеља су имали само по неколико кућа: Синошевић, Накучани, Муратовач (сада Матијевац) и Румска по 6, Градојевић и Букор по 5, Трбушац, Доња Врањска, Месарци и Власаница по 4, Јазовник и Мровска по 3, Белин и Дебрц по 2 (Пантелић Д., 1948). Године

1735., у велика насеља спадају Прњавор (непознат број кућа), Црна Бара (око 70), Ноћај (20), Крнић (30) (Руварац Д., 1905).

После закључења Пожаревачког мира 1718. године па до 1721. године, сва турска имања у шабачком дистрикту подељена су српском становништву. По попису 1721. године у шабачком дистрикту међу 905 кућа, није забележена ни једна турска. Шабачки дистрикт је крајем јануара 1722. године имао 81 насељено село. Број домаћинстава у Мачви се повећао досељавањем новог становништва, међу којима је извешан број досељеника из Винковаца у Срему и из Бачке. Подаци у попису о великом броју ожењене браће и синова у домаћинству указује на постојање породичних *задруга*.

Према Попису београдске митрополије из 1735. г., који је саставио Андреј Јоакимовић, синђел београдског митрополита Вићентија Јовановића, у шабачком дистрикту је било 36 парохија, са по неколико села у свакој од њих. Укупно је било 1080 кућа, што је за 194 више у односу на 1718. годину. Познат је случај премештања села Мачвански Метковић 1734. године, на читав сат хода од раније локације.

Због привредних тегоба и због ратовања Турака и Аустријанаца 1737-1739. г., у Срем су прешле многе мачванске породице. Приликом пописа становништва манастирских прњавора у Срему 1743. године, утврђено је да су у Врдничком прњавору од 22 домаћинства три била досељена из Шапца десетак година раније. Око 1740. г. народ је задесила и куга. Половином 18. века Мачву је захватио покрет исељавања у јужну Русију (данашњу југоисточну Украјину, око реке Дон), где су била формирана насеља Нова Србија и Славјаносрбија. Само у јесен 1757. године у Сремску Митровицу је из Мачве прешло 1000 људи, који су затим наставили пут у Русији. У другој половини 18. века у опустеле крајеве досељава се становништво из динарских предела. Према подацима аустријских официра из 1784. године, већина насеља је имала мање од 30 кућа, а нека чак само десетак. На територији тадашње Мачве, само Свилеува је у то време имала 80 кућа. Тако је било пред Кочину крајину, а за време тих ратних година многа села су тешко страдала и број становника у њима се још више смањио. После Кочине крајине један број оних који су прешли на аустријску страну вратио се, а било је и досељавања у Мачву са југа и југозапада. Прота Ненадовић каже: „Не могу рећи да се половина вратила овамо колико је онамо прешло“ (Тричковић Р., 1970).

Слој досељеника из XVIII века највећим делом је дошао за време аустро-турских ратова. Њему припада 246 или 22,5% од укупног броја испитаних родова. Овај слој није регистрован у само три од укупно 35 испитаних насеља. То су Мачванска Митровица, Очаге и Равње. По броју кућа, овај слој је највећи. Од укупно 15.265 кућа у којима је записано порекло породица, наведеном слоју припада 8166 кућа или 51,3 %. Највише досељеничких кућа из овог периода, заступљено је у селима Богатић (1023), Бадовинци (715), Клење (521), Дубље (468), Причиновић (436) и Прњавор (417). Најбојнији род из овог периода су Берићи са 164 куће и од њих Синђелићи и Муњићи у Богатићу, пореклом из околине Требиња у Херцеговини. Остали знатнији родови су Малетићи (131 кућа) и Пузићи (107 кућа) у Богатићу, Лолићи у Причиновићу (143 куће), Машићи у Дубљу (115 кућа); Граовчевићи у Глушцима (110 кућа) и Видовци у Метковићу (108 кућа) (Таб. 2; Карта 1).

Порекло насеља и имена Шапца губи се у средњовековној прошлости (Грчић М. и Грчић Љ. (2011а). После изградње тврђаве Заслон у данашњем Шапцу (1470. г.), више од двеста година турске власти овај град је био ограничен на Шабачку тврђаву („Стари град“) и тадашњу Пољану (данашњу Дудару). У XVII веку Шабац се развија као погранична варош и привлачи трговце и занатлије из Старе Херцеговине, Србије и Македоније. У XVIII веку Македонци и Цинцари стварају други део вароши, тзв. Нову чаршију, у чијем оквиру настаје нови крај Бајир, који насељавају Срби и Турци, на коме је радила најживља пијаца. Херцеговци, Бугари и Јевреји оснивају трећи део вароши – Овелаћу или Камичак. Такав Шабац је затекла српска војска, када га је заузела 1807. године (Павловић Љ., 1990; Грчић Љ., 2009а).

Досељавања у Мачву почетком XIX века

Мачву је, после првих победа у Првом српском устанку (1804-1813), заплуснуо вал српских придошлица из јужних и западних крајева земље и са севера, из Срема. Етничка слика Мачве знатно се променила после Мишарске битке (1. августа 1806. г.) и ослобођења Шапца. Шабац и околина су добили други изглед, јер је прилив досељеника био велики. У Босну су избегли Турци а у Мачви су остали Цинцари, Грци, Јермени, Јевреји. По попису из 1807. године у Шапцу је било 367 кућа, а већ 1809. године 1234 куће (Павловић Љ., 1923). У лето 1810. године, према одлуци Шабачког магистрата, због несигурности и тешког саобраћаја затворене су варошице Парашница, Прњавор и Каона а њихови грађани су премештени у Шабац. Због великог прилива становништво Шапца се 1811. године удвостручило. Из Дударе су исељени Муслимани и пресељени у тадашњу Махалу, која је досељавањем исламизованих Рома „с истока, однекуда из Хомоља“ 1828. године названа Циганска махала. Тада је одређено да сва села у Мачви приме по 5-10 породица и да се за придошлице куће подигну кулуком. У Мачви је тада тако створено и ново насеље Мајур (Павловић Љ., 1990).

Нешто више података о досељеницима у Мачви у XIX веку може се наћи у Протоколу шабачког магистрата од 1808-1812. године, у годишњацима Историјског архива Шапца, архивској грађи за насеља у Србији. После несрећног боја на Равњу 1813. године, народ је „листом бежао преко Саве у Срем“ (Милићевић М. Ђ., 1876), насељавајући највише Руму и села око Винковаца. Масовнија су била исељавања из мачванских насеља у Срем и у Поцерину за време Првог и Другог српског устанка. (Ђуричић М., 1927). У Срему су боравила 4 мачванска збегача са 1714 фамилија и 13082 душа (Ивић П., 1917). Међутим, и поред овога Шабац ће продужити напредак започет почетком XIX века доласком нових досељеника из Македоније и Херцеговине.

После Другог српског устанка (1815. г.), Мачва постаје стециште многих избеглица из још неослобођених крајева од Турске и повратника и пребегача из Аустроугарске. С пролећа 1831. године Јеврем Обреновић је пожуривао Турке око Шапца и Лешнице на исељавање у Босну, како је било прописано Хатишерифом о аутономији Србије из 1830. године (Јовановић Н., 2003). За владе кнеза Милоша, становништво овога краја се устројило, што прираштајем, што досељавањем. После хатишерифа од 1833. извршено је ушоравање мачванских села, по Милошевом наређењу. Шабац је већ 1838. г. добио полугимназију.

Слој досељеника који потиче са почетка XIX века, у периоду од I српског устанка до 1829. године, најзаступљенији је по броју родова. Тада је у мачванска насеља досељен 331 род или 30% од укупног броја родова. Овом слоју, који је регистрован у 33 мачванска насеља, припадала је 3.871 кућа или 24,3% од укупног броја у којима је записано одакле су пореклом. У насељима Мачванска Митровица и Очаге, нису евидентирани досељеници из овог периода. Највећи број кућа из овог периода забележен је у Дубљу (263), Равњу (257), Бадовинцима (254), Дреновцу (252) и другим селима ближе граничних река Дрине и Саве. Најбројнији родови су Достанићи у Салашу Ноћајском (63 куће), пореклом из Босне и Џиновићи у Рибарима (66 кућа), пореклом из Недељица у Јадру. Затим следе Угљешићи (40) и Костадиновићи (37) у Глушцима; Павићи (37) у Дубљу; Владисављевићи (35) у Раденковићу; Зорићи (31) у Бадовинцима; Станковићи (31) и Бањчевићи (30) у Равњу; Јошићи (30) у Салашу Црнобарском; Мањенчићи (34) и Арсеновићи (32 куће) у Шеварицама (Таб. 1, Сл. 1).

Кретање становништва и миграције у периоду 1829 - 1863. године

Србија је 1829. добила неки облик аутономије, а 1863. је део Подриња ушао у њен састав. Већ тридесетих година XIX века у Шабац и околину дошло је доста становништва из Јадра, Рађевине, Азбуковице и Ваљевске Подгорине, које једним именом називају "Јадрани". Граница на Дрини није представљала баријеру за досељенике из Босне (Ђорђевић Т., 1926). Тада из Босне прелазе у Мачву Зворничани који нису могли трпети

турске зулуме. Већа сеоба из турског дела Крајине у Подриње била је у четвртој деценији XIX века. Тако 29. маја 1835. кнез Милош одобрава насељавање преко 360 Крајишника у Мачви. Међутим, већ 1838. године њих 285 траже да се врате, јер нису успели да се прилагоде новим условима живота. У то доба, Србија је имала споразум са Црном Гором о досељавању. Досељеници из Старе Херцеговине (махом из околине Грахова) и Црне Горе, долазе најпре у срез Азбуковачки, потом у Мачву. Неки Херцеговци досељавали су се у Мачву само привремено ради исхране, али би многи од њих остајали и за стално. Тако, 9. октобра 1839. начелништво Окружја Шабачког пише, да је из карантина у Рачи дошло 138 душа Херцеговаца, „с тим намеренијем...да се зимус овде исхране“. Али 23. септембра 1839. код карауле Смрдан прешло је 14 фамилија Херцеговаца од 93 душе „с намеренијем у Србији прехранити се, и ако им се допадне овде заостати“ (Ђорђевић Т., 1921).

Било је антагонизама између досељеника и старинаца због власничких односа и културолошких разлика. „Доносећи своје особине, свој менталитет и своје погледе на Србију и народ у њој, они нису били много вољни крутим, трезвеним и природним Србијанцима. Будући уз то еластични и умешни, они су брзо успевали у својим каријерама и изазивали ненавист Србијанаца, који су сматрали да су звања и каријере њихова привилегија“ (Ђорђевић Т., 1921).

У периоду од 1829. до 1863. године у Мачву је досељено 218 родова, што чини 20% од укупног броја испитаних. Овом слоју, који је регистрован у 31 мачванском насељу, припадало је 1820 или 11.4% кућа. У насељима Мачвански Метковић, Петловача и Рибари, није записана ни једна породица досељеника из овог периода. Највише кућа из ове фазе регистровано је у насељима Раденковић (144) и Липолист (119), Салаш Ноћајски и Бадовинци (по 100). Баново Поље (92), Равње (86), Дреновац (84), Прњавор (79), Мајур (77) и Штитар (72). Најбројнији родови овог слоја су Дражићи у Богатићу (34 куће), старином из Доње Оровице у Азбуковици и Станићи у Раденковићу (34 куће), пореклом из Семберије, затим "од Мораве" досељени Моравчевићи у Змињаку (28 кућа) и Ђукићи у Салашу Ноћајском досељени из Семберије (31 кућа) (Таб. 1; Сл. 1).

Миграциона кретања крајем XIX и почетком XX века

Од 1718. године, када је гроф Најперг дао прве статистичке податке о Мачви, до 1866. године, становништво се много увећало. Тај раст није био сталан и праволинијски, већ скоковит и осцилаторан. Према попису из 1866. године у Округу Шабачком је у 113 насеља живело преко 73 хиљаде становника. Мада се број становника у то време у поређењу са бројем на почетку XIX века у многим насељима знатно повећао, још увек је у половини насеља било мање од 500 становника. Највеће промене доживео је град Шабац, нарочито после ослобођења од Турака 1867. године. Број становника у Мачви тада је износио преко 70 хиљада, а у Шапцу преко 6 хиљада. Шабац и Крагујевац су 1880. године имали по 9500 становника (Ђорђевић С., 1891).

Слоју досељеника крајем XIX и почетком XX века припада 188 породица или 17,2% од укупног броја испитаних родова. Крајем XIX века Јадрани се у Шапцу проређују и у њега долазе више сељаци из Мачве и прекосавски досељеници. Тако за сто година Шабац има три кола Шапчана: прво македонско-херцеговачко, друго јадарско и треће из околине и преко Саве (Павловић Љ., 1923). Овом слоју, који је регистрован у 34 мачванска насеља (осим у Дубљу), припадало је 1049 кућа или 6,6 % од укупног броја испитаних.

Највећи број кућа из овог периода заступљен је у насељима Мајур (93), Равње (82), Прњавор (76), Ноћај (74), Дреновац (66), Липолист (58), Змињак (57) и Слеччевић (50).

Највећи род који припада овом слоју су Којићи у насељу Очаге (21 кућа), затим Мијајловићи у селу Ноћај (слава Св. Аврамије 18 кућа); Севићи у Прњавору (12 кућа); Јоцковићи у Скрађанима (13 кућа) и Солаковићи у Црној Бари (13 кућа).

Демографска кретања и миграције у Мачви између два светска рата

У периоду од 1915. до 1918. г. округ Шабац је под аустро-угарском окупацијом, доживео демографску катастрофу. Округ је тада обухватао Мачву, Посавотамнаву, Рађевину и Јадар (3.551 km²). Округ Шабац се делио у 6 срезова, названих по именима места у којима су била смештена административна средишта - Богатић (раније срез Мачва), Крупањ (Рађевина), Лозница (Јадар), Љубовија (Азбуковица), Шабац (Поцерина) и Владимирци (Посавотамнава), који су били подељени на општине (укупно 108 општина).

Према попису становништва из 1910. године на територији Шабачког округа било 238.275 становника. Према подацима окупационе команде у Шапцу, почетком 1916. године на истом простору живело је 145.465 становника. Дакле, становништво је смањено у апсолутном износу за 92.810 или 39% (Остојић - Фејић У., 1982-1983). У односу на 1910. годину мушко становништво је смањено за 57.968 или 47,6%, а женско за 18.738 или за 15,7%. Број деце износио је 73.673 или 50,6% укупног становништва. Просечна густина насељености у периоду 1910-1916. г., је смањена од 68 на 41 ст./km² (Митровић А., 1984). У срезовима Шабац и Богатић демографска катастрофа је била слична или још гора. Последице Првог светског рата у Округу шабачком биле су демографска катастрофа, несразмера између мушког и женског становништва, оскудица у радној снази и одсуство образованих људи (Митровић А., 1984).

Између два светска рата, већина родовских група састојала се само од једне куће, док је неколико група обухватало до 10 кућа (Гладовићи из Дубља; Димићи из Дуваништа; Ракићи из Клења; Савићи из Мајура, који су досељени из околине Книна; Жмирићи из Салаша Ноћајског, досељени из Бања Луке). Највећу досељеничку групу чинили су Буцали у селу Бадовинци са 10 кућа, досељени из Лике.

Слоју досељеничког становништва у Мачви између I и II светског рата припада само 101 род или 9,2% од укупног броја испитаних родова. Овом слоју, који је регистрован у 31 насељу у Мачви, припада 375 кућа или 2,4% од укупног броја кућа у којима је записано порекло породица. У Дреновцу, Очагама, Мачванском Причиновићу и Узвећу, није записана ни једна породица, која се у наведена насеља доселила између два светска рата. Највише досељеника из овог периода имали су Очаге (73 куће), село које представља раселицу Клења, Мајур (43 куће), Дуваниште (32 куће), Мачванско Митровица (32 куће) и Липолист (24 куће). Најбројнији род су Којићи (21 кућа), пореклом из Херцеговине, насељени у Очаге крајем XIX века и Буцали (12 кућа) у Бадовинцима (досељени из Лике, 1921. године) (Васиљевић М., 1996).

Закључак

Миграциона кретања становништва Мачве, шабачке Посавине и Поцерине од XV до XX века су била условљена, пре свега, политичко-историјским збивањима, а подстицали су их економске и друштвене потребе. Погранични положај Мачве представљао је отежавајући чинилац. Мачванско село је вековима било изложено разним опасностима које су биле усмерене на српски народ, на његову државу и културни идентитет. После 1833. године настају битне промене проузроковане променама на друштвеном, политичком и војном пољу аутономне Кнежевине Србије. На основу проучавања према историјским етапама насељавања, утврђено је да најстарији очувани слој досељеника у Мачви, потиче из XVII века. Осамнаестом веку припада највећи број досељеника. Заступљеност родова досељеника највећа је с почетка XIX века. Сви испитани родови у Мачви досељени су са стране, највише из динарских предела. Није забележен ни један род старинаца из предтурског периода.

Литературу видети на страни 10